

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ ПРИМУСУ ТА ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ: УМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ

POLICE COERCIVE MEASURES AND PREVENTIVE MEASURES: CONDITIONS AND FEATURES OF APPLICATION

Мех Ю.В., к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Уварова М.В., студентка II курсу міжнародно-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено висвітленню питання про застосування поліцейських заходів. Недостатня розробленість цього питання на теоретичному рівні зумовила проведення дослідження щодо встановлення місця Національної поліції у системі правоохоронних органів України та можливості реалізації поліцейських заходів у сучасному суспільстві. Визначено, що категорія «поліцейські заходи» є досить новою у національному законодавстві. Шляхом аналізу Закону України «Про Національну поліцію» окреслено сферу компетенції, завдання і повноваження поліцейських. Проведено порівняльний аналіз теоретичних питань щодо превентивних заходів та заходів адміністративного примусу. Особливу увагу у викладеному матеріалі заслуговує визначення поняття, змісту, мети, видів, їх систематизації, особливостей та правових і фактичних підстав застосування адміністративного примусу як заходу впливу у діяльності Національної поліції. Під час дослідження чітко окреслено умови, порядок, права та обов'язки поліцейських під час застосування фізичного впливу, вогнепальної зброї і спеціальних засобів та порушено низку проблемних питань щодо правомірності їх застосування. Проаналізовано класифікаційний розподіл адміністративно-примусових заходів, що є результатом численних наукових досліджень. Сформульовано визначення превентивних поліцейських заходів як заходів, що дозволяють попереджати та не допускати правопорушень, забезпечують громадську безпеку і публічний порядок у надзвичайних ситуаціях. Визначено характерні ознаки превенції у системі адміністративного примусу та розкрито їхню сутність. Розглянувши приклади застосування певних поліцейських заходів, виокремлено певні ситуації та категорії суб'єктів, до яких не можна їх застосовувати відповідно до законодавства України. Під час проведеного дослідження сформульовано власне розуміння призначення поліцейських заходів примусу і превенції; зроблено акцент на примусовий характер цих заходів, які застосовуються незалежно від волі та бажання суб'єктів; досліджено практику Європейського суду із прав людини та, зокрема, України.

Ключові слова: поліцейські заходи, примус, адміністративний примус, превенція, поліція, правопорушення.

The article is devoted to the issues of application of police measures. Insufficient elaboration of this issue on a theoretical level has led us to conduct research on establishing the place of the National Police in the law enforcement system of Ukraine and the possibility of implementing police measures in modern society. It is determined that the category of "police measures" is quite new in national law. The analysis of the Law of Ukraine "On the National Police" outlined the scope of competence, tasks and powers of police officers. A comparative analysis of theoretical issues on preventive measures and measures of administrative coercion. The definition of the concept, content, purpose, types, their systematization, features and legal and factual grounds for the use of administrative coercion as the measure of influence in the activities of the National Police deserves special attention in the above material. During the study, the conditions, procedure, rights and responsibilities of police officers in the use of physical force, firearms and special means were clearly outlined and a number of problematic issues concerning the legality of their use were raised. The definition of preventive police measures as measures to prevent and prevent offenses, ensure public safety and public order in emergencies. The characteristic features of prevention in the system of administrative coercion are determined and their essence is revealed. Having considered examples of the application of certain police measures, certain situations and categories of people to whom they cannot be applied in accordance with the legislation of Ukraine were singled out. The study formulated their own understanding of the purpose of police coercive measures and prevention, with an emphasis on the coercive nature of these measures, which are applied regardless of the will and desire of the subjects; the case law of the European Court of Human Rights and, in particular, Ukraine is studied.

Key words: police measures, coercion, administrative coercion, prevention, police, offenses.

Постановка проблеми. Права людини у сучасному суспільстві визнаються найвищою цінністю. Забезпечення публічної безпеки і порядку, охорона прав і свобод громадян, створення безпечного середовища для громадян у їхньому повсякденному житті, протидія злочинності, побудова цивілізованого суспільства є першочерговими завданнями кожної держави, зокрема України, яка прагне стати членом світового співтовариства. Нині проблема забезпечення дотримання прав людини є ключовою у діяльності правоохоронних органів. Забезпечення дотримання прав людини гарантується Конституцією України, а одним із головних інструментів у цьому процесі виступає Національна поліція, завданням якої є надання поліцейських послуг. Задля підтримання правопорядку у країні, дотримання законності поліція в межах своєї компетенції може застосовувати поліцейські заходи. Примус як один із видів поліцейських заходів є найважливішим засобом впливу та основною складовою частиною у системі методів управління суспільством.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми дотримання прав і свобод людини є одними із найактуальніших напрямів досліджень у сфері діяльності правоохоронних органів

серед науковців-правників. Вагомий внесок у розроблення основоположних теоретичних питань щодо поліцейських заходів, а саме заходів адміністративного примусу та їхньої класифікації, дотримання прав людини у відносинах із Національною поліцією зробили О. М. Бандурка, В. М. Бесчастний, Ю.П. Битяк, І. П. Голосніченко, І. В. Зозуля, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, В. Я. Настюк, О. С. Проневич, В. Я. Тацій, Ф. Д. Фіночко, О. Б. Червякова, І. М. Шопіна та інші.

Мета роботи – на основі аналізу наявних наукових досліджень, законодавства України і практики Європейського суду із прав людини розкрити сутність забезпечення прав людини у сучасному світі, визначити роль Національної поліції у цьому механізмі, встановити її права, обов'язки та повноваження, схарактеризувати зміст поняття «адміністративний примус» і дослідити класифікацію адміністративно-примусових заходів, з'ясувати особливості, підстави та порядок застосування превентивних поліцейських заходів.

Виклад основного матеріалу. Протягом усього існування людства одним із найактуальніших питань залишається питання про забезпечення і реалізацію прав людини.

Історія виникнення прав людини започаткована ще багато століть тому. Права людини – фундаментальне надбання людства, яке є важливим для будь-якої розвиненої країни. Нині у багатьох країнах світу, які взяли курс на розвиток громадянського суспільства і повну демократизацію, інститут захисту прав людини отримав особливу актуалізацію.

У статті 3 Конституції України зазначається, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність [1]. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини знаходиться у компетенції державних органів влади, зокрема органів внутрішніх справ.

Особливе місце у системі правоохоронних органів України посідає Національна поліція (далі – поліція). Поліція – це центральний орган державної влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку [2]. Закріплені Законом України повноваження Національної поліції повинні врегулювати суспільні відносини та забезпечувати належним чином правопорядок серед людей, але у жодному разі не обмежувати та не порушувати їхні конституційні права.

Задля забезпечення публічної безпеки, запобігання правопорушень та їх припинення поліцейські в межах своєї компетенції мають право застосовувати поліцейські заходи. Термін «поліцейські заходи» є відносно новим для українського законодавства. В юридичній науці адміністративного права заходи адміністративного примусу є більш відомими, тому головним завданням наразі є дослідити їхній зв'язок із поліцейськими заходами. Частиною першою статті 29 Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закону) передбачено, що поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень [2]. Більше того, проблема розмежування понять «обмеження прав людини» та «порушення прав людини» є досить актуальною. Зазвичай будь-яке неправомірне обмеження прав людини називають їхнім порушенням. Цією статтею закріплено, що обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним. Варто звернути увагу на те, що класифікація поліцейських заходів, зазначена у Законі, поділяє їх на превентивні заходи та заходи примусу [2]. Превентивні та примусові заходи здійснюються поліцією в межах її компетенції задля охорони прав і свобод громадян, усунення загроз життю і здоров'ю людини, запобігання скоєнню правопорушень, вчасного реагування на них та їх припинення (ч. 2 ст. 29).

Незважаючи на те, що однією із характерних особливостей права є обов'язковість, його норми не завжди мають примусовий характер. Для забезпечення правопорядку у суспільстві, виконання приписів правових норм у законодавстві України передбачена можливість застосовувати один із найсуворіших поліцейських заходів впливу – примус, за якого конституційні права і свободи людини можуть обмежуватися. Він може проявлятися у двох формах: адміністративній і судовій. Звертаючись до наукових досліджень, поняття «адміністративний примус» можна визначити як «один із видів державного примусу, який застосовується у державному управлінні органами виконавчої влади та їхніми посадовими особами, зокрема суддями і громадськими об'єднаннями, до юридичних і фізичних осіб із метою охорони суспільних відносин, спонукання громадян до виконання загальнообов'язкових правил, попередження і ліквідації шкідливих наслідків, припинення правопорушень і притягнення до відповідаль-

ності за допомогою застосування відповідних санкцій» [3, с.191]. Більше того, адміністративний примус відрізняється своєю оперативністю та не може бути пов'язаний із підпорядкованістю. Досить цікаве трактування цього поняття наводить Г.Забарний. На його думку, адміністративний примус – це засіб забезпечення та охорони правопорядку у сфері державного управління, що полягає у психічному, фізичному і матеріальному впливі на людину [4]. Право застосовувати адміністративний примус надано законодавчими актами державним інспекціям, поліції, службі безпеки, внутрішнім і прикордонним військам. Заходи примусу є допоміжними методами здійснення державної влади; більше того, вони використовуються незалежно від волі та бажання суб'єкта, причому допускається застосування вогнепальної зброї і фізичної сили.

Розвиток уявлень про класифікацію заходів примусу пройшов декілька етапів та є результатом чималої кількості наукових досліджень. Нині головною проблемою у класифікації є велика кількість груп, на які її розподіляють. Основним критерієм класифікаційного розподілу адміністративно-примусових заходів є їхня мета. Класифікація ж дозволяє нам визначити типи, види, призначення і взаємодію конкретних заходів примусу, підстави та порядок їх застосування. Одні науковці відповідно до цільового призначення розподіляють їх на три групи: заходи адміністративної відповідальності, заходи адміністративного припинення та адміністративно-запобіжні заходи. Інші ж стверджують, що існують дві групи: адміністративні стягнення та інші заходи примусу, які вже можна розглянути як заходи адміністративного забезпечення, адміністративно-запобіжні заходи, заходи припинення та адміністративно-правові заходи соціального примусу. Зокрема, Ф.Фіночко визнає цю класифікацію описовою і вказує, що друга група містить різні за матеріально-правовими і процесуальними ознаками заходи, що і викликає так багато суперечок серед науковців [5, с. 38]. На нашу думку, найбільш вдалою класифікацією, що відповідатиме сучасному уявленню про це правове явище, буде така: заходи адміністративного припинення, адміністративної відповідальності, адміністративно-запобіжні заходи, комплексні заходи адміністративного примусу та заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Пропонуючи власні варіанти класифікації, науковці зустрічаються з такими проблемами: по-різному називають групу заходів адміністративного примусу, що застосовуються з метою попередження; мають сумніви щодо існування взагалі самостійної групи заходів адміністративно-процесуального забезпечення та заходів процесуального примусу. Через те, що поняття «адміністративний примус» і класифікація його заходів розробляються лише на науковому рівні та не мають нормативного закріплення, кількість груп, запропонованих різними науковцями-юристами, є невичерпною. Хоч остаточного рішення це питання не отримало, нині у сучасній юридичній літературі йому приділено багато уваги, що одночасно викликає жвавий інтерес серед науковців-адміністративістів.

Закон України визначає три форми застосування поліцейських заходів примусу: застосування фізичного впливу, вогнепальної зброї чи спеціальних засобів. Фізичний вплив – це застосування фізичної сили і прийомів рукопашного бою для припинення протиправних дій. Поліцейський заздалегідь має попередити особу (якщо це є виправдано і можливо) про застосування до неї фізичного впливу і дати особі час на виконання вимоги поліцейського. Попередження може бути зроблено голо-сом або за допомогою гучномовних установок чи підсилювачів звуку. Слід наголосити, що існують певні групи людей, до яких застосування фізичного впливу заборонено, крім випадків, коли ними вчинено груповий чи збройний напад. Це можуть бути малолітні особи, вагітні

жінки, особи з явними ознаками старості чи обмежених можливостей (ст. 43 Закону). Якщо ж фізична сила застосовується до людей похилого віку чи людей з обмеженими можливостями, то поліцейському слід урахувати її межі або негайно надавати медичну допомогу особам, які постраждали під час застосування примусу. Часто трапляються випадки, коли працівник поліції зупиняє машину і просить показати свої документи, а водій, у свою чергу, не бачить законних підстав для цього і відмовляється. Тоді ж поліцейські застосовують до нього фізичну силу: відчиняють двері машини, витягують водія, надягають наручники, викручують руки чи навіть б'ють. У такому разі чітко простежується недотримання поліцейським меж наданих йому повноважень.

У законодавстві України закріплено, що застосування вогнепальної зброї є найсуворішим заходом примусу. Це можливо у разі попередження чи припинення протиправних дій на підставі статті 46 Закону. Поліцейський має право використовувати вогнепальну зброю у разі нападу на себе і членів сім'ї, якщо є загроза їхньому життю; для захисту осіб від нападу; для звільнення заручників; для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення; для зупинки транспортного засобу, який чинить загрозу життю людей; для затримання особи, яка вчиняє тяжкий або особливо тяжкий злочин, чинить збройний опір чи намагається втекти з-під варти (ч. 4 ст. 46). Кожний випадок, у якому було застосовано вогнепальну зброю, перевіряється органами прокуратури на правомірність.

Ми вважаємо за доцільне розглянути приклад справи щодо застосування вогнепальної зброї, розглянутої Європейським судом із прав людини. Зокрема, 13 вересня 1995 року водій авто Макараціс у центрі Афін проїхав на червоне світло світлофора. Поліція намагалася його зупинити, але Макараціс не робив цього, тому 29 поліцейських на своїх мотоциклах і патрульних машинах почали переслідувати його. Під час погоні порушник зіткнувся із двома іншими авто, унаслідок чого їхні водії отримали тілесні ушкодження. Після того, як Макараціса не зупинили дорожні блоки, поліцейські відкрили вогонь по його авто. Обвинувачувані (сім поліцейських) постали перед судом у Греції за нанесення тілесних ушкоджень і незаконне використання вогнепальної зброї. Проте суд їх виправдав через те, що зброя була застосована, оскільки автомобіль Макараціса чинив суспільну небезпеку, та через відсутність доказів того, що куля, завдяки якій нанесено тілесні ушкодження, була випущена зі зброї обвинувачених поліцейських. Більше того, Уряд Греції запевнив, що поліцейські намагалися влучити в колеса, а не в кузов машини. Під час остаточної зупинки авто на заправці Макараціс не захотів виходити з машини, тому поліцейські продовжили свої постріли. Макараціс вважав, що постріли були саме по ньому, але Уряд запевняв, що вони були вгору, у повітря. Врешті-решт Макараціса силоміць дістали з машини і згодом йому присудили 40 днів арешту. Оскільки Макараціс був із цим незгоден, справу було передано до Європейського суду з прав людини, який захистив власника авто, знайшовши в діях поліцейських перевищення своїх повноважень і порушення ст. Конвенції «Право на життя». Макараціс, у свою чергу, зазначав, що був дуже наляканий і тому тікав від поліції і що вогнепальна зброя була використана без попередження. За його словами, поліція використала метод блокування авто завдяки іншим двом приватним автомобілям, тобто поліцією не було використано ані засобів для пошкодження колес автомобіля, ані власного транспортного засобу для блокування руху авто Макараціса, ані інших спеціальних засобів, наприклад, слезогінний газ. Отже, внаслідок відкритого надмірного вогню отримали тілесні пошкодження невинні громадяни. Після остаточного розгляду всіх деталей Європейський суд із прав людини постановив, що державою не вико-

нано обов'язок із захисту права на життя Макараціса, і зобов'язав Уряд Греції виплатити Макарацісу компенсацію у сумі 15 тисяч євро [6].

Застосування спеціальних засобів Національною поліцією України є одним із найсерйозніших видів втручання у життєдіяльність громадян із боку правоохоронних органів. Головною вимогою до поліцейського є розуміння правомірності під час застосування спеціальної техніки. Поліцейський, якщо він діє індивідуально, приймає рішення самостійно відповідно до вимог законодавства, але ж повідомити керівника у письмовій формі про застосування спеціального засобу до особи слід обов'язково. У разі проведення спеціальної операції рішення приймає її керівник. Як і у випадках застосування вогнепальної зброї і фізичного впливу, працівник поліції визначає вид та інтенсивність застосування спеціального засобу залежно від конкретної ситуації. До категорії спеціальних засобів відносять такі: кайданки та інші засоби обмеження рухомості особи (заборонено застосовувати більше двох годин безперервного користування і послаблення тиску); гумові і пластикові кийки (заборонено наносити удари по голові, ший, животу, попереку, статевих органах); засоби, що мають слезогінну і дратівливу дію (під час застосування цих засобів заборонено повторно використовувати їх у межах зони ураження у період дії цих речовин, кидати гранати у натовп, здійснювати прицільну стрільбу).

Аналіз статті 31 Закону свідчить про те, що превентивні поліцейські заходи здійснюються для попередження правопорушень, боротьби зі стихійним лихом чи епідемією, а також для запобігання негативним наслідкам під час інших надзвичайних подій. Звернімо одразу увагу на те, що превентивні заходи визначають як попереджувальні, профілактичні чи запобіжні. Тривалий час термін «превенція» відносили до кримінально-правових відносин, оскільки вважали, що у ньому не наявний адміністративний характер. Ми не погоджуємося із цією думкою, оскільки адміністративне покарання за своєю природою має на меті попередження здійснення нових правопорушень, і зазначимо, що у разі застосування до особи певного поліцейського заходу людина має бути повідомлена про його причини і про те, на підставі яких нормативно-правових актів його застосовують [3]. Стаття 31 Закону визначає перелік таких превентивних заходів: перевірка документів особи; поверхнева перевірка та огляд; опитування особи; вимога залишити місце та обмеження доступу до визначеної території; зупинення транспортного засобу; обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; проникнення до житла чи іншого володіння особи; застосування технічних приладів і технічних засобів; поліцейське піклування; перевірка дотримання обмежень, установлених законом щодо осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб. Ми розглянемо умови, особливості, підстави деяких із цих заходів, зважаючи на їхні особливості.

Статтею 33 Закону передбачено один із найбільш дієвих превентивних поліцейських заходів – опитування особи, яке проводиться у тому випадку, коли наявна достатня кількість підстав вважати, що особа володіє інформацією, потрібною для виконання поліцейських повноважень. Водночас перед проведенням опитування поліцейський повинен ознайомити особу із підставами та метою здійснення поліцейського заходу. Особі надається право відмовитися від надання інформації, оскільки воно є добровільним. Опитування неповнолітніх осіб здійснюється лише за участю батьків або іншого законного представника чи педагога.

Як відомо, заходи, пов'язані з оглядом особи та її особистих речей, застосовуються не тільки у кримінальному провадженні. Відповідно до ст. 269 Кодексу України про

адміністративні правопорушення з метою зупинення адміністративного правопорушення передбачаються певні заходи забезпечення провадження, одним із яких є особистий огляд та огляд речей. Окрім того, варто звернути увагу на суттєву різницю заходів «поверхнева перевірка» та «особистий огляд». Різниця полягає в тому, що особистий огляд може здійснюватись органами Національної поліції, Службою безпеки України, міграційною, митною та прикордонною службами, іншими органами, а поверхнева перевірка – тільки поліцейськими. Поверхневий огляд здійснюється через візуальний огляд людини проведенням спеціальним приладом чи рукою по поверхні одягу або через перегляд речей чи транспортного засобу. Водночас оглядати людину під верхнім одягом чи залазити в кишені поліцейський не має права. Поверхнева перевірка може здійснюватись тільки у випадках, коли є підстави вважати, що людина володіє вкраденими речами, зброями, знаряддям злочину, зброєю чи наркотиками; коли транспортний засіб є знаряддям злочину, знаходиться у місці, в якому нещодавно був скоєний злочин або у ньому перебуває злочинець чи заручник. Частиною 6 статті 34 Закону на особу покладається обов'язок на вимогу поліцейського самостійно показати особисті речі, салон машини чи багажник. Поверхнева перевірка та особистий огляд проводиться тільки особою тієї ж статті (чоловік перевіряє чоловіка, жінка – жінку).

Водночас слід зазначити, що в юридичній літературі існує певна низка спірних питань щодо класифікації превентивних заходів. Як слушно зазначає О.М. Бандурка, застосування превентивних заходів поліцією не є самоціллю, воно доповнює проведення виховних, інформаційних та роз'яснювальних заходів і здійснюється на засадах законності, необхідності, пропорційності, ефективності, дотримання прав і свобод людини. Превентивні поліцейські заходи передбачають у встановлених законом випадках застосування обмежень певних прав і свобод до людей та організацій, у чому виявляється їхній примусовий характер, хоча правопорушення відсутні. Отже, ці заходи мають чітку профілактичну спрямованість, оріє-

єнтовані на захист інтересів публічної безпеки і порядку, на недопущення вчинення правопорушень. Сутність профілактичного впливу превентивних поліцейських заходів полягає, по-перше, в тому, щоб не допустити протиправної поведінки з боку конкретних осіб, які до такої поведінки схильні, по-друге, в усуненні причин, які сприяють вчиненню правопорушень, і створенні умов, які виключають протиправну поведінку [7, с. 37, 38]. Наприклад, п. 7 ст. 30 Закону зазначає, що поліція може застосовувати такий превентивний захід, як проникнення до житла або іншого володіння особи. Постає питання: чи є цей захід превентивним? Адже превенції зазвичай ґрунтуються на запобіганні правопорушень, а не на їх безпосередньому прояві. Розглянувши ці приклади, можна сказати, що, незважаючи на свій профілактичний характер, превентивні поліцейські заходи все ж таки не позбавлені елементів адміністративного примусу, адже всі поліцейські заходи мають примусовий характер.

Висновок. Під час дослідження ми визначили, що Національна поліція посідає ключове місце у механізмі організаційно-правового забезпечення прав і свобод людини. Основними завданнями поліції є забезпечення правопорядку у суспільстві, створення безпечних умов для життєдіяльності громадян, протидія правопорушенням і злочинності, надання допомоги особам у разі надзвичайних ситуацій. Основними критеріями задля забезпечення правопорядку у кожній державі є, зокрема, правомірна поведінка громадянина (виконання всіх приписів правових норм) і примус. Останній, хоч і вважається найсуворішим засобом впливу, є необхідним та обов'язковим методом у регулюванні суспільних відносин. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» поліцейські в межах своєї компетенції можуть застосовувати превентивні заходи та адміністративний примус. Проаналізувавши приклади застосування поліцейських заходів, їхні особливості та умови, нами визначено, що всі вони мають примусовий характер. Отже, можна зробити висновок, що обраний поліцейський захід має бути ефективним, законним і застосовуватися суворо у порядку, визначеному законодавством України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. № 30. Ст. 141.
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
3. Іванникова В.В. Адміністративний примус: суть та визначення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2011. № 2. С. 190-197.
4. Забарний Г.Г. Адміністративне право України: посіб. для підготовки до іспитів. Київ : Паливода А.В., 2001. 194 с.
5. Фіночко Ф.Д. Еволюція поглядів щодо класифікації адміністративного примусу. *Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку: короткі тези доповідей та наукових повідомлень республіканської науково-практичної конференції*. Харків, 1995. С. 138-139.
6. Рішення Європейського суду по справі «Макарацис проти Греції». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_408 (дата звернення: 28.11.2021).
7. Адміністративна діяльність поліції у питаннях та відповідях: навч. посіб. За заг. ред. О.М. Бандурки та ін. Харків : ХНУВС, 2017. 242 с.